

СЕКЦІЯ 2
ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ НА
ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ

УДК 911.3

О. В. Гладкий, д. геогр. н.,
проф. кафедри економічної та соціальної
географії Київського національного
університету імені Тараса Шевченка, академік
Національної академії туризму Російської Федерації
та Академії наук Вищої освіти України
(Україна, м. Київ)

Основні напрямки інтеграції промислового
виробництва регіонів України і Російської Федерації

Робота виконана на кафедрі економічної
та соціальної географії КНУ ім. Т. Г. Шевченка

Розкрито особливості міжнародних зв'язків господарського комплексу різних регіонів України із Російською Федерацією. Висвітлено регіональні аспекти зовнішньої торгівлі товарами і послугами обох країн. Проаналізовано показники зовнішньої торгівлі товарами і послугами у розрізі адміністративних областей України. Запропоновано механізми оптимізації інвестиційного клімату регіонів України і Російської Федерації .

Ключові слова: зовнішньоекономічні зв'язки, регіони України, Російська Федерація, зовнішня торгівля товарами і послугами, міжнародні інвестиції.

Gladkey A. V. The main directions for industrial cooperation between Ukrainian regions and Russian Federation. The features of international relations of the economic complex in different regions of Ukraine and Russian Federation are disclosed. The regional aspects of goods and services foreign trade are investigated. The indices of goods and services foreign trade in the regions of Ukraine are explored. The mechanisms for optimization of a investment climate in the regions of Ukraine and Russian Federation are shown.

Keywords: foreign economic relations, regions of Ukraine, Russian Federation, foreign trade in goods and services, international investment.

Україна та Росія мають давні та тісні економічні зв'язки, що склались історично та під впливом політичних, культурних, географічних та господарських факторів. У загальній структурі зовнішньої торгівлі України товарами та послугами частка експорту до Росії завжди посідала перше місце і складала відповідно 24 та 59%, у імпорті - 41 та 16%.

В товарній структурі зовнішньоекономічної діяльності між Україною і Росією чільне місце завжди посідали чорні метали та вироби з них (13,1% та 8%), а також продукція металомісткого машинобудування (котли, обладнання та механічне приладдя - 13%), неорганічної хімії, сполук неорганічних та органічних кошовних і рідкоземельних металів, радіоактивних елементів або ізотопів (6,37%), каучуку та гумових виробів (3,79%), паперу і картону (3,71%), електричних машин та обладнання, в т.ч. апаратури звуко- та відеозапису (5,3%), засобів наземного транспорту (2,5%) тощо. Також певну частку у структурі експорту складає продукція тваринництва (6,95%) та цукрової промисловості (3,1%), однак, як і переважна

більшість сільськогосподарських товарів, вона має незначні обсяги.

Імпорт України з Росії переважно моногалузевий. Більше 70% у ньому посідають мінеральне паливо, нафта і супутні продукти. Така висока залежність від імпорту енергоносіїв не зовсім раціональна і потребує більш чіткого регламентування, однак передумови її виникнення об'єктивні: порівняно невисокі ціни на енергоносії, налагоджена виробнича і транспортна інфраструктура, тісні господарські зв'язки, що історично склались впродовж тривалого часу спільного економічного розвитку. Основними регіонами постачання енергоносіїв в Україну є Урал та Західний Сибір, з який тягнуться потужні нафто- та газопроводи Уренгой-Помари-Ужгород, Союз, Дружба тощо.

Також, в структурі імпорту певне місце займають машини та обладнання, засоби наземного транспорту, каучук та гума, папір і паперові вироби. Ця продукція постачається переважно із сусідніх з Україною областей Центрального та Центрально-Чорноземного районів. Таким чином, Україна і Росія мають переважно партнерські стосунки в галузі сировинних, паливно-енергетичних зв'язків та частково важкого машинобудування і напівфабрикатів хімічного комплексу. Частка готової продукції у структурі експортно-імпортних незначна.

Отже, в регіональному аспекті галузева структура російсько-українського експорту та імпорту відтворює посилений розвиток економічного співробітництва між територіями потужного розвитку видобувної та важкої промисловості, а також важкого, середнього і транспортного машинобудування та хімічного комплексу. Серед інших регіонів України, значні обсяги зовнішньоекономічних зв'язків

припадають на приморські та прикордонні території (торгівля транспортними послугами), столичний регіон (міжнародна комерційна діяльність) та території з переважною історичною більшістю росіян. Аналіз галузевої структури визначає власне аспекти регіонального економічного співробітництва двох країн, які будуть окреслені в наступному розділі.

Територіальна структура російсько-українського економічного співробітництва склалась історично та під дією цілого ряду передумов і факторів, окреслених в попередніх розділах. Вона сформувалась на основі загальних показників експортно-імпорتنих відносин України та характеризується певними специфічними рисами і напрямками розвитку.

Так, при розгляді обсягів експорту та імпорту України до Російської Федерації найбільшими показниками виділяються Київська, Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Харківська, Одеська та Полтавська області (рис. 1.). На їх долю припадає більше 84% від загального обсягу зовнішньоекономічних операцій. Самі ці регіони є провідними у розвитку експортно-імпоротної діяльності між двома країнами, що підтверджується результатами проведеного нами кластерного аналізу.

Основою таких потужних стосунків стала спеціалізація господарського комплексу на видобувних та металургійних галузях важкої індустрії (Донецька, Дніпропетровська, Запорізька області), розвиток хімічного комплексу та машинобудування (Харківська, Полтавська області), а також експортна орієнтація сфери послуг (Одеська, Київська області). Питома вага експорту та імпорту до Російської Федерації від загальних показників складає в цих регіонах 30-40%, а подекуди і перевищує 50% бар'єр (Київська, Полтавська, Дніпропетровська, Харківська області).

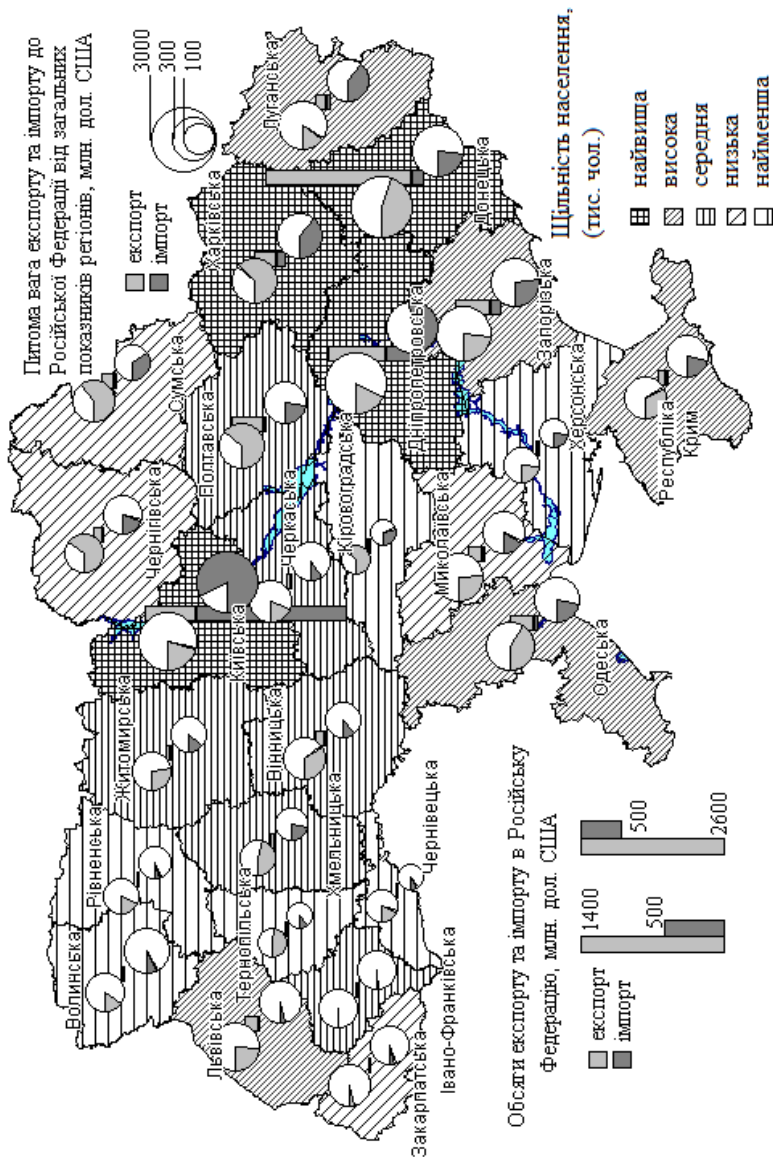

Рис. 1. Зовнішня торгівля регіонів України і Російської Федерації

Другу групу регіонів України складають території середнього рівня розвитку економічних відносин з Росією (Львівська, Луганська, Миколаївська, Сумська, Чернігівська області та Республіка Крим). Особливістю цих територій у більшості випадків є їх прикордонне положення та потужний транспортний і інфраструктурний зв'язок із сусідніми регіонами Росії. Основу їх експорту-імпорту складають транспортні послуги (Миколаївська, Сумська, Чернігівська області), продукція хімічного комплексу, середнього та транспортного машинобудування (Львівська, Луганська області) тощо.

Кластерний аналіз підтверджує формування у цих регіонах спільних тенденцій розвитку зовнішньоекономічного співробітництва з Росією, об'єднавши їх у окрему групу. Регіони Західної України виділяються за кількістю учасників зовнішньоекономічної діяльності і спільних підприємств. У регіоні зосереджено 35% СП країни. При створенні сприятливих економічних умов у майбутньому слід очікувати збільшення обсягів експорту продукції, що є найважливішим фактором піднесення промисловості регіону, зорієнтованої у минулому в основному на радянський внутрішній ринок.

Решта регіонів України характеризуються мінімальними показниками розвитку експортно-імпортних операцій з Росією. Їх відставання викликане перш за все неконкурентоздатністю продукції, низьким рівнем залучення до зовнішньоекономічної діяльності, недостатнім розвитком партнерських зв'язків, а також менш вигідним суспільно-географічним положенням. Так, центральні області України отримали переважно сільськогосподарську спеціалізацію і орієнтовані перш за все на задоволення внутрідержавних потреб. Частка експорту їх

продукції в галузі аграрного сектору (цукор, соняшникова олія, зернові) порівняно із промисловими районами вкрай незначна.

Велику активність у зовнішньоекономічній діяльності з Росією виявляють міста-мільйонери України, особливо Київ та Одеса. Столиця держави стає найпривабливішою щодо спільного підприємництва, іноземних інвестицій і як імпортер товарів. Лібералізація економіки перетворила Київ та Одесу на найважливіші центри посередницької торгівлі.

За кількістю Україно-російських СП Київ перевищує Дніпропетровську, Харківську і Донецьку області разом узяті, а в 3 містах – Києві, Одесі та Львові – знаходиться понад 45% СП країни. Київ також лідирує за кількістю СП, що випускають промислову продукцію. Понад половину обсягу виробництва підприємств з іноземними інвестиціями припадає на Київ, Одесу і Харків. По експорту, що здійснюють ПП, виділяється Одеса, Київ та Дніпропетровськ, а по імпорту – Одеса і Київ.

В сфері україно-російської інвестиційної діяльності склались тенденції активного розвитку тих регіонів України, які отримали найбільші показники експорту-імпорту товарів та послуг. Так, Переважна більшість обсягів інвестицій з України до Росії припадає на східні регіони Донецької, Харківської, Полтавської, Луганської та Запорізької областей (табл. 4). Всі вони (за винятком Полтавської) є прикордонними по відношенню до Росії територіями. Понад половину (52,9%) обсягу українських інвестицій з цих областей до Росії залучено з підприємств, що працюють у виробничій сфері, зокрема в будівельній галузі (30,9% до загального обсягу) і в таких підгалузях промисловості, як чорна металургія (9,8%), машинобудування і металообробка (9,3%), паливна промисловість (1,7%).

Серед галузей невиробничої сфери лідерами в прямому інвестуванні економіки РФ є такі галузі, як охорона здоров'я, фізична культура та соціальне забезпечення (40,8% до загального обсягу); фінанси, кредит, страхування, пенсійне забезпечення (5,7%). Одноосібним лідером серед регіонів – інвестиційних донорів економіки Росії за наведеними галузями є Київ.

Потік українських прямих інвестицій до РФ в галузевому розрізі поступається за спектром галузей і підгалузей відповідному потоку інвестицій у зворотному напрямі. Такі галузі і підгалузі економіки України, як наука і наукове обслуговування, культура і мистецтво, інформаційно-обчислювальне обслуговування, поліграфічна, деревообробна і целюлозно-паперова промисловість, промисловість будівельних матеріалів, лише отримують російські інвестиції, але самі не вкладають капітал в економіку РФ.

Наявна географічна структура експорту українських інвестицій з домінуванням у ній РФ пов'язана в першу чергу з глибиною традиційних економічних зв'язків між обома країнами, що склалися на мікрорівні. Останнє створює реальні передумови формування українсько-російських промислово-фінансових структур, які, на наш погляд, дали б змогу концентрувати інвестиційні потоки на пріоритетних напрямках економічного розвитку України і Росії. На це, зокрема, спрямована Програма економічного співробітництва Російської Федерації і України на 1998-2007 рр., яка була сформована в рамках реалізації Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між РФ і Україною.

Для виявлення перспектив розвитку регіонального співробітництва між Україною і Росією нами було побудовано

При розгляді запропонованої моделі відразу помітне значне домінування Києва та Столичного регіону, а також території Донбасу та Придніпров'я. Ці регіони отримали найбільш сприятливі умови для налагодження тісної економічної співпраці, їх сукупний експортно-імпортний потенціал активно впливає на розвиток суміжних територій, які постійно активізують відносини з Росією (Полтавська, Харківська, Луганська, Сумська області). За рахунок найвищого територіального експортно-імпортного потенціалу ці регіони і надалі зберігатимуть лідируючу роль в системі взаємної зовнішньоекономічної діяльності двох країн. Водночас, потенціал областей Причорноморського економічного району та Карпат досить низький.

Це пояснюється значною віддаленістю окреслених територій від російських кордонів, низьким рівнем спряженості їх господарства з інтересами російських підприємств та комерційних кід, незначними на даний час обсягами експорту та імпорту, а також інвестиційної діяльності. Регіони Причорномор'я, які мають вигідне положення і значні ресурси, потребують посиленого розвитку зовнішньоекономічних відносин з Росією, активізації морської торгівлі, посилення господарських зв'язків та створення сприятливого клімату для діяльності міжнародного капіталу. Активізація їх залучення у двосторонні економічні відносини сприятиме вирішенню економічних та політичних проблем регіону, розвитку господарського комплексу, підвищенню рівня життя населення та збільшенню надходжень до держбюджету.

Таким чином, регіональні економічні відносини України та Росії мають значні перспективи розвитку. Для їх визначення та

впровадження необхідне чітке коригування регіональної політики держави, спрямованої на всебічну підтримку і розвиток окремих областей та територій.